

# Mieczysław Bombik

---

## Teoria błędów logicznych w ujęciu Stanisława Kamińskiego

---

Studia Philosophiae Christianae 29/1, 163-166

---

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

rzeczywistości poszczególne ujęcia ponawcze, aby jakoś służyły człowiekowi" (s. 164). Sytuacja ta nie pozwała na jednoznaczne stwierdzenie postępu w nauce. Skądinąd jednak dostrzega on w dziejach nauki nie tylko stopniowy rozwój, lecz jej cztery „gwałtowne i zasadnicze przemiany” (s. 208), wyznaczone nazwiskami Arystotelesa, Galileusza, Comte'a i Poppera<sup>26</sup>, z którymi wiąże cztery wielkie koncepcje nauki: klasyczną, nowożytną, pozytywistyczną i Popperowską (s. 164 n).

MIECZYSLAW BOMBIK

### TEORIA BŁĘDÓW LOGICZNYCH W UJĘCIU STANISŁAWA KAMIŃSKIEGO

Wśród wielu zagadnień, które w sobie właściwą pasją badawczą podejmował i analizował Stanisław Kamiński, istnieje jeszcze jeden rodzaj problematyki, której jako metodolog niejako *ex professo* nie mógł pominąć, była to problematyka błędów logicznych. I rzeczywistość, przez cały okres swej aktywności naukowej sprawa błędów logicznych była przedmiotem jego zainteresowań. Ci z obecnych, którzy go jeszcze dobrze pamiętają jako kolegę, współpracownika, swego profesora i wykładowcę, uczestnika różnego rodzaju kongresów, sympozjów, odczytów, dyskusji przypominają sobie niewątpliwie jak usilnie dążył, szukał i wskazywał drogę dojścia do poprawnego, trafnego i bezbłędnego poznania, które by przy tym było dostatecznie uzasadnione, tzn. w takim stopniu na jaki zezwala poziom badań i stan refleksji metodologicznej na danym etapie rozwoju określonej dziedziny wiedzy. Ta postawa była widoczną realizacją postulatów K. Ajdukiewicza z lat 50-tych, który zachęcał, aby „na gorącym uczynku” wychwytywać błędy i niedociągnięcia logiczne w przemówieniach, dyskusjach, w prasie i literaturze, gdzie występują w tak dużym stopniu, iż możnaby czasem już mówić o przejawach swoistego rodzaju „patologii” czyli chorobie nielogiczności. Badaniom systemowym natomiast poddał problematykę błędów logicznych w artykułach przedstawiających teorię i próbę klasyfikacji tych błędów.

Pierwszy, stosunkowo niewielki artykuł, bo liczący tylko cztery strony, ukazał się w 9 numerze „*Studia Logica*” z roku 1960 (s. 241—244) i dotyczył błędów wysłowienia myśli. Dokładny tytuł artykułu brzmi: *Próba klasyfikacji błędów wysłowienia myśli*. Autorowi chodzi o braki przy formułowaniu myśli w słowa; braki, które utrudniają bądź w ogóle uniemożliwiają jednoznaczne, ścisłe czy precyzyjne zakomunikowanie informacji. Pod uwagę bierze się tu zarówno język mówiony jak i pisany, tak język potoczny jak i naukowy, zaś ten ostatni jest traktowany jako nadbudowa na języku potocznym. Rezultatem tych rozważań jest wyróżnienie trzech grup błędnych wyrażeń:

1. wyrażenia zrozumiałe jedynie w bardzo małym stopniu czyli prawie zupełnie niezrozumiałe,

<sup>26</sup> Wielu filozofów nauki nie dostrzega bynajmniej tej centralnej pozycji Poppera w kształtowaniu współczesnego pojęcia nauki.

2. wyrażenia zrozumiałe ale niejednoznacznie,
3. wyrażenia zrozumiałe w zasadzie jednoznacznie ale mętne.

Dalsza analiza polega na tym, że autor wyróżnia podgrupy wskazanych wyrażen, charakteryzuje je, niektórym podgrupom przyporządkowuje odpowiednie nazwy, wskazuje na źródła pochodzenia omawianych błędów. Niedoskonałością tego podziału jest — jak sam akcentuje — jego nieostrość. Poszczególne człony podziału nie są rozłączne a różnią się jedynie co do stopnia ostrości. Natomiast zaletą podziału jest pewna jego naturalność i względna łatwość kwalifikowania błędów do poszczególnych członów podziału.

Drugi artykuł ukazał się w „Rocznikach Filozoficznych” z roku 1962, w tomie X (s. 5—39) pod tytułem *Systematyzacja typowych błędów logicznych*. Jest to nie tylko obszerniejsze i gruntowniejsze opracowanie w stosunku do poprzedniego ale mamy tu do czynienia z najbardziej kompletną i wszechstronną monografią dotyczącą problematyki błędów logicznych i ich klasyfikacji, jaka ukazała się dotychczas w polskiej literaturze.

W opracowaniu tym Kamiński przedstawia najpierw stosunkowo dokładny historyczny przegląd wybranych systematyk defektów myślenia. Poczynając od Arystotelesa uwzględnia starożytność, średniowiecze, czasy nowożytne a kończy na roku 59 naszego stulecia. W przeglądzie tym pokazuje jak zmieniła się koncepcja błędu logicznego i że takie czy inne jej modyfikacje były uwarunkowane przede wszystkim różnymi koncepcjami przedmiotu logiki. Następnie przedstawia nieprzewidywalne do dziś trudności związane z podjęciem próby klasyfikacji błędów logicznych, jeśli klasyfikację rozumieć we właściwym znaczeniu tego słowa, tzn. jako wielocłonowy podział logiczny, który odznacza się rozłącznością i zupełnością. Trudności te nie mogą jednak zwalniać metodologa z obowiązku przynajmniej choćby tylko częściowego uporządkowania tej jakże ważnej dla praktyki poznania ludzkiego dziedziny. W związku z tym Kamiński przyjmuje dwa pojęcia błędu logicznego, błąd logiczny w znaczeniu szerszym i węższym a następnie grupuje na 10-ciu ostatnich stronach swej monografii najbardziej znane typy błędów logicznych w odniesieniu do szeroko rozumianej logiki. I tak wyróżnia 4 większe grupy błędów:

- A. Błędy teoriopoznawcze,
- B. Błędy semiotyczne,
- C. Błędy logiczne (w ścisłym sensie) czyli błędy rozumowania,
- D. Błędy metodologiczne.

Wyróżnione grupy wskazują na to, że przedmiotem systematyzacji Kamińskiego są raczej błędy poznania a nie jedynie błędy logiczne, które tu stanowią tylko pewien podzbiór błędów poznania w ogóle.

Grupa A, czyli błędy teoriopoznawcze, rozpada się z kolei na dwie podgrupy:

1. Błędy, których źródłem jest niewłaściwe poznanie samodzielne. W tej podgrupie wskazuje się na 6 rodzajów źródeł takiego nie trafnego poznania. Przykładowo mogą to być: uprzedzenia, przesady, pragnienia, skłonności, nieuważne lub niedokładne postrzeganie.
2. Drugą podgrupę stanowią błędy polegające on bezkrytycznie przyjmowanej informacji. Dają się one zasadniczo sprowadzić do 4 źródeł. Są to: wiadomości nabyte bez aktywnej czynności poznawczej i niekontrolowane, informacje przyjęte jedynie w oparciu o irracjonalnie uznane autorytety, informacje przyswojone jedynie na

podstawie ich właściwości zewnętrznych (np. forma paradoksu, sloganu, krótkiego i łatwego sformułowania, dzięki ustawicznemu powtarzaniu), wreszcie informacje uzyskane z nieodpowiednich lub nieautentycznych źródeł.

Grupa druga — w systematyce Kamińskiego grupa B, czyli błędy semiotyczne — rozpada się na 3 podgrupy według kryterium jasności rozumienia wyrażenia. I tak wyrażenia mogą być wadliwe, gdy są:

1. niezrozumiałe, ze względu np. na fachową lub wyszukaną terminologię, wadliwą składnię, zbytnią ogólność, mieszanie języka;
2. zrozumiałe niejednoznacznie, bo należą do jednego ze znanych typów wieloznaczności, np.: ekwiwokacji, potencjalnej wieloznaczności typikalnej, niedopowiedzenia kwantyfikacji względnie relatywizacji, amfibolii; wreszcie
3. zrozumiałe mętnie, kiedy np. nazwa ma nieostry zakres lub brak analitycznej jej definicji, a definicja tego rodzaju istnieje lub można ją skonstruować, czy kiedy wyrażenie złożone zostało niesystematycznie lub nieprecyzyjnie sformułowane.

Wyróżnione przez Kamińskiego błędy semiotyczne stanowią jak gdyby podsumowanie problematyki podjętej przez niego w pierwszym artykule: *Próba klasyfikacji błędów wystąpienia myśli*.

Błędy rozumowań, które autor omawia w grupie 3 czyli C i nazywa błędami logicznymi w ścisłym sensie, dzielą się na dwie podgrupy:

1. zabiegi pozornie wyglądające na uzasadnienie pośrednie, oraz
2. wadliwe rozumowania.

Do pierwszej podgrupy należą te wszystkie czynności, które mają doprowadzić do asercji zdania przez odwołanie się do uczuć i cech osobistych odbiorcy, przez ośmieszenie lub zozydzenie zdania przeciwnego lub osób z nim związanych, przez dezorientację odbiorcy (np. zmęczenie adresata, zmianę tezy, przeskok myślowe). Tu właśnie należą przede wszystkim te (wszystkie) argumentacje, które znamy w tradycyjnej łacińskiej terminologii jak: *argumentum per agitationem*, *argumentum ad baculum*, *argumentum ad crumenam*, *argumentum per eloquentiam*, *argumentum ad ignorantiam*, *argumentum ad misericordiam*, *argumentum ad personam*, *argumentum ad populum*, *argumentum ad ridiculum*, *argumentum ad reverentiam*, *argumentum ad verecundiam*.

W drugiej podgrupie traktującej o wadliwych rozumowaniach znajdują się nie tylko te rozumowania, które prowadzą do nieprawidłowej konkluzji na skutek *non sequitur*, czyli braku wynikania logicznego między przesłankami a konkluzją dedukcyjnego rozumowania, ale autor stwierdza dalej, że konkluzja może być nieprawidłowa w rozumowaniach redukcyjnych na skutek odwołania się do nieuprawomacniającej zasady inferencji oraz gdy w uzasadnianiu występują przeskok lub luki, a więc ma miejsce tzw. *saltus in concludendo*. Ponadto rozumowania mogą być wadliwe jeszcze z dwóch innych powodów, gdy są przeprowadzone nie na zapowiadany temat, tzn. gdy wyprowadza się inną konkluzję aniżeli zapowiadana. Mamy wtedy do czynienia z tzw. *ignoratio elenchi*, oraz gdy przesłanki są nieuzasadnione, czyli gdy pojawi się jedna z wielu możliwych postaci *petitio principii*.

Wreszcie czwarta grupa błędów — grupa D — systematyzuje tzw. błędy metodologiczne. W grupie tej wyróżnia Kamiński cztery typy błędów ogólnych oraz pięć rodzajów błędów specjalnych:

Do metodologicznych błędów ogólnych zalicza:

1. Błędy definiowania, wśród których wskazuje na 3 błędy formalne i 9 pozaformalnych.
2. Błędy podziału i klasyfikacji (wyróżnia 2 formalne i 3 pozaformalne).
3. Błędy stawiania i rozwiązywania zagadnień naukowych (wskazuje na 6 rodzajów błędów dotyczących formułowania zagadnień naukowych i stawiania hipotez oraz na 5 odmian błędów dotyczących nie poprawności rozwiązań).
5. Błędy dyskusji, które sprowadza do pięciu rodzajów.

Do metodologicznych błędów specjalnych zalicza i bliżej analizuje:

1. Błędy metody dedukcyjno formalnej,
2. Błędy metody statystycznej,
3. Błędy metody przyrodniczej,
4. Błędy metody historycznej,
5. Błędy metody filologicznej.

EDWARD NIEZNAŃSKI

### STANISŁAW KAMIŃSKI JAKO LOGIK

#### WPROWADZENIE

W bibliografii dołączonej do znanego z *Ruchu Filozoficznego* autobiogramu ks. Stanisława Kamińskiego możemy dokonać prostych obliczeń, z których wynika, że bibliografia ta obejmuje:

101 pozycji z zakresu epistemiczno-metodologicznych problemów poznania,

31 — z historii logiki,

8 — z problematyki zastosowań logiki do filozofii,

8 — z semantyki ogólnej

i 6 — z logiki formalnej.

W stosunkowo bogatej już literaturze opracowań dorobku ks. Kamińskiego słusznie przeto dominują oceny jego ważnych i licznych dokonań z metodologii nauk i historii logiki. Skupimy jednak naszą uwagę na trzech wprawdzie pomniejszych zbiorach publikacji, ale bliższych istoty logiki, tj. na pracach z logiki formalnej, semantyki i logiki stosowanej.

#### UDZIAŁ STANISŁAWA KAMIŃSKIEGO W ROZWOJU LOGIKI FORMALNEJ

Stanisław Kamiński wysoko sobie cenił wiedzę i umiejętności w zakresie logiki formalnej. Gorąco zachęcał filozofów do podnoszenia ogólnej kultury logicznej, w imię wzrostu poziomu ich sprawności naukowej. W poznawaniu współczesnej logiki formalnej był jednakże samoukiem. Jego wiodący nauczyciel — ks. prof. Antoni Korcik logiki matematycznej bliżej nie znał i był w zasadzie historykiem logiki dawnej. Nawet sporadyczne kontakty ze Słupeckim, Łosiem i Mostowskim przerwała konieczność wczesnego podjęcia zajęć dydaktycznych z logiki na KUL. Już w 1952 roku ks. Kamiński wydaje skrypt *Elementy logiki* obejmujący zagadnienia semiotyki, logiki formalnej i metodo-